

Pieter Valck

Timmerman en kanonnier van Wijk ten tijde van prins Maurits

Een gelukkig toeval leidde ertoe, dat ik in map nr. 198 van het oud-Gemeentearchief van Wijk bij Duurstede, die stukken betreffende de versterking van de stad en het kasteel bevat, een ongedateerde opgave aantrof over aanwezige artillerie met toebehoren. Deze map met stukken staat in de inventaris genoteerd op de jaren 1624-1626. Deze datering meen ik voor twee van de vijftien stukken te moeten betwijfelen, te weten voor het eerste en laatste stuk. Dit laatste stuk is de bedoelde artillerielijst, die als opschrift draagt: „Lyste van Canon binnen der Stadt Wyck”. Men kan zich hiermee een oordeel vormen over de stadsverdediging in het begin van de 17e eeuw.

In margine staat bovenaan geschreven:

„Deze stukken comen alle de Stadt toe ende gemeten synde met voeten van 10 duym van t' laetgat af wert vier duym afgetrocken.

Metale stukken

- 1 Halve slang schietende $3\frac{1}{2}$ £, lanck 10 voet 6 duym.
- 1 Halve slang schietende 3 £, lanck 10 voet.
- 1 Metale stuckge schietende 3 £, lanck 8 voet 8 duym.
- 4 Valconetten¹⁾ schietende 1 £, lanck 8 voet 6 duym.

Somma van metale stuckgens" (= 7)

Hierna volgen de ijzeren stukken.

- 1 Ysere slang schietende $1\frac{1}{2}$ £, lanck 10 voet 10 duym.
- 1 Ysere stuckge schietende $1\frac{1}{4}$ £, lanck 9 voet 10 duym.
- 4 Ysere bussen sonder camers.
- Lepels, wissers ende ansetters tot de voorscreven stukken, van yder 1.

Cogels

Van $3\frac{1}{2}$ £	VIII (stuks).
Van 3 £	VIII (stuks).
Van $1\frac{1}{2}$ £	XI (stuks).
Van 1 £	XVI (stuks).

Ammunitien van Oorloge

Polver	2800 £.
Lont	1000 £.
Loot	2800 £.
Twee groote haspels met haere pinnen	2.

Nota

Aldaer is gantsch geen voorraet van materialen. Is geen cannonier, Maer een borger synde een timmerman, genaemt *Pieter Valck* van Dordrecht, out 39 Jaren die by de Magistraat wert gebruyct tot cannonier. Heeft gedient eerst als soldaet nau (= nu) als timmerman in Oostende int beleg. Is daer na vier Jaren timmerman geweest binnen Moers (= Meurs) onder *Sybrant Hermanis van der Goude* alwaer hy Instructie gecregen van 't busschieten. Heeft geen tractement." (Dit laatste met andere hand geschreven).

Inderdaad, de versterking van de stad en het kasteel zag er toentertijd bedroevend uit. Maar de vraag werpt zich op bij dit ongedateerde stuk, wanneer was dat „toentertijd”? Zeker niet omstreeks 1624-1626. Immers, er wordt in het stuk gesproken over „Moers" (= Meurs), de toegang tot het land van Kleef en dat *Pieter Valck* bij het opmaken van deze geschut lijst aanwezig was bij het beleg van Oostende, getuige het woordje „nau" (= nu) in de zin: „Heeft gedient eerst als soldaet nau (= nu, vgl. nou = spreektaal, Van Dale) als timmerman in Oostende int beleg". Welnu, Meurs werd in 1597 door Maurits veroverd, terwijl het befaamde beleg van Oostende van 1601-1604 plaatsvond. De Wijkse geschutlijst dient dus tussen 1597 en 1604 opgesteld te zijn en aangezien Valck destijds, volgens aangehaalde „Nota", het beleg van Oostende meemaakte, is het evident, dat de lijst tussen de jaren 1601 en 1604 moet zijn ontstaan niet tussen 1624 en 1626.

't Meest merkwaardig is evenwel, dat in de tijd van de 80-jarige oorlog, rond 1600, Wijk bij Duurstede zo slecht bewapend was met slechts 7 slangen (lichte kanonnen), 2 kleine stukken geschut en 4 (donder)bussen „sonder camers", terwijl dit alles bediend moest worden door één kanonnier (timmerman) die toenmaals nog schitterde door afwezigheid, aangezien hij zich te Oostende bevond bij het beleg.

Hoe kon op die manier en dan nog slechts door één man de stad en het kasteel in tijden van nood alleen worden verdedigd met het weinige wat hem ten dienste stond zonder verdere hulp? De enige verklaring is, dat men hier geen oorlogsgeweld dachtte en inderdaad het gevechtsterrein meer buiten de grenzen gelegen was. Een en ander neemt echer niet weg, dat een dergelijke zorge-

loosheid en zeker in die tijden ten enenmale onverantwoord was. Een ding is echter gelukkig, dat dit zorgeloze beleid geen nadelige gevolgen heeft gehad.

H. W. M. J. Kits Nieuwenkamp

1) Een falconet, ook wel valconet geschreven, is een soort geschut uit de 16e en 17e eeuw, behorende tot het lichte type van „slangen”, lang en van betrekkelijk klein kaliber, waardoor het een grote draagkracht heeft.

NASCHRIFT

Pieter Valck zal er nooit van gedroomd hebben dat zijn nevenbaantje aanleiding zou worden tot een pennestrif. Die is tussen de heer Kits Nieuwenkamp en mij gevoerd over de datering van Wijks artillerielijst, waarbij de interpretatie van het hele stuk in het geding is gekomen. De schrijver heeft erin toegestemd dat ik onze visies aan de lezers voorleg. De redactie wil namelijk voorkomen dat iemand de door K.N. aangenomen datering zonder meer zou overnemen.

K.N. meent de lijst te kunnen dateren tussen de jaren 1601 en 1604, omdat hij Valck in Oostende aanwezig ziet ten tijde van het beleg van die stad - en dat duurde van 1601 tot 1604. Daartoe leest hij het woordje „nau” als „nu” (op grond van het huidige spraakgebruik „nou” en omdat Verdam's Middelnederlandsch Handwoordenboek „nau” met „kort” vertaalt en „nou” met „nu, thans”). Bovendien vat hij „daer na” in de volgende zin op als „nadat”, zijns inziens weer op grond van Verdam, en omdat hij Valck het beleg van Meurs laat meemaken, dat in 1597 veroverd werd.

Om dit laatste punt draait volgens mij alles. In de beschrijving van Valcks loopbaan wordt helaas niet gerept van het beleg van Meurs. Als je er dus dat jaar 1597 niet in hoeft onder te brengen, kom je ook niet in de noodzaak de volgorde van het stuk om te keren, waarbij de schrijver zich bovendien aan zorgwekkende taalkundige verklaringen (moet) wagen. Eén voorbeeld hiervan: het Groot Woordenboek der Nederlandsche Taal, aangewezen hulpmiddel voor 16e-17e-eeuws Nederlands, verklaart „nau” als schrijfwijze van „nauw”, in alle letterlijke en figuurlijke betekenissen daarvan, bijv. ternauwernood, en niet als een spelling van „nu” - trouwens, dit kleine maar belangrijke verschil is zelfs in beknopte vorm bij Verdam te lezen.

Ik lees dus „gewoon”: Valck was tijdens het beleg van Oostende soldaat en (ook) heel even timmerman, was daarna vier jaar timmerman in Meurs, waar hij les kreeg in geschutsbediening, vestigde zich (daarna) in Wijk bij Duurstede als timmerman waar hij tevens door de magistraat gebruikt werd als kanonnier. Tel ik deze chronologische gegevens op, dan kom ik uit in 1608 als jaar waar-

in op z'n allervroegst deze inventarisatie in Wijk opgesteld zou kunnen zijn: 1604 einde beleg van Oostende + 4 jaar verblijf in Meurs. Maar toen stond het Twaalfjarig Bestand voor de deur, niet zo'n logisch moment om te willen weten hoeveel kanonnen je stad heeft. 't Lijkt logischer om dat na te gaan als er strijd te verwachten valt, dus, doorrekenend, tegen de tijd dat de wapenstilstand met Spanje zou aflopen, 1621. Zo kom ik tot de slotsom dat de datering van de map in de Wijkse inventaris niet zo onaannemelijk is als K.N. meent. De langdurige vredestoestand kan tevens verklaren waarom Wijks verdedigingsmiddelen zo pover waren. Bij de vijandelijke inval in 1629 werd hieraan dan ook wel gedokterd door de Staten Generaal (zie J. P. Arend, *Algemeene geschiedenis des vaderlands*, voortgezet door O. van Rees en W. G. Brill, III 4, Amsterdam, 1868, 398, 405, en L. van Aitzema, *Saken van staet en oorlogh*, I, Den Haag, 1669, 871).

L. v. T.

Een dubbele doop ... (II)

Mijn artikeltje, dat in het vorige maandblad werd gepubliceerd, behoeft enige aanvulling. De Britesteeg heb ik nl. voor de Brigittenstraat gehouden, terwijl dit de Vrouwjutenstraat moet zijn. Tenminste zo willen het enkele lezers van mijn verhaal. Ik ben blij met hun reactie, omdat het de door mij getrokken conclusie, dat Johanne Willemsen in de Geertekerk gedoopt werd (en niet in de Dom) alleen maar versterkt. Immers de Vrouwjutenstraat en de Geertestraat liepen in elkaar over en de Geertekerk was vlakbij.

Het feit, dat in de 2e doopakte (van 2 juli 1787) de Lange Nieuwstraat genoemd wordt doet daaraan niets af, omdat tot in de vorige eeuw enkele huizen in de Vrouwjutenstraat (nrs. 315-329) aan de Lange Nieuwstraat waren genummerd (nrs. 133-109). Op 2 plaatsen werd de naam Britesteeg gevonden: 1. in een akte van overeenkomst van 19 juli 1810 worden 2 kameren vermeld „staande en gelegen binnen deze Stad naast elkanderen in de Briesteeg L^a A oud No. 195 en 196, Nieuw No. 355, 356.¹) Dit is al een bewijs voor de stelling dat de Britesteeg en de Vrouwjutenstraat identiek zijn. Met name omdat het adresboek van 1866 de Vrouwjutenstraat de nummers 314-368 meegeeft, 2. aan het einde van de akte van huwelijksvoorwaarden dd. 21 oktober 1810 voor de landbouwer Louis Verheul, weduwnaar van Aaltje Claasje van Capell, bruidegom, wonende in Gerveskop en Margrijte Vulto, dochter van Gerrit Vulto en Cornelia van Buntum, bruid, wonende te Bunnik. Een van